

З ЕКСПЕДИЦІЙНИХ ВРАЖЕНЬ ЕТНОЛОГА

Ольга Поріцька

Улітку 2014 року було здійснено етнологічну експедицію на Закарпаття — у надзвичайно цікавий для етнолога край. Цікавий з багатьох причин: по-перше, близько 800 років українці Закарпаття перебували в складі кількох державних утворень, однак при цьому зберегли свою самобутню культуру, мову, навіть давній автоетнонім — «русини»; по-друге, живучи по сусідству зі слов'янськими й неслов'янськими народами, багато що запозичили до свого побуту, поділившись з іншими своїми культурними надбаннями.

Варто відзначити, що експедицію в складі Інни Щербак та автора цих рядків фінансово й організаційно підтримав народний депутат попереднього скликання Іван Бушко, який посприяв із транспортом та допоміг вирішити побутові проблеми; також неабияку підтримку в налагодженні контактів надала Марія Комаромі, директор Новосільської середньої школи, за що висловлюємо їм щирю подяку. Окрема подяка водієві Чобові Фіртаку, який не тільки довозив нас, долаючи бездоріжжя, у найвіддаленіші куточки Закарпаття, але й був перекладачем з угорської мови під час нашого спілкування з інформаторами.

Нам удалося побувати в селах Виноградівського, Берегівського та Іршавського районів. Це райони (крім останнього), де по сусідству з українцями мешкають угорці, роми, представники інших національних меншин (німці, словаки, росіяни). Також Закарпаття характеризується значною кількістю релігійних конфесій: православні, римо-католики, греко-католики, протестанти, досить багато прибічників Свідків Єгови тощо. Є немало сіл, особливо тих, де проживають представники різних етносів, у яких можна побачити відразу кілька храмів: угорці відвідують протестантські, римо-католицькі, рідше — греко-

католицькі храми, українці зазвичай належать до православної чи греко-католицької громад, те саме стосується й ромського населення. Слід відзначити мирне співіснування релігійних громад, до того ж укладається чимало міжконфесійних шлюбів, і, що важливо, за словами наших респондентів, конфлікти на релігійному ґрунті в сім'ях — явище надзвичайно рідкісне. Згідно зі статистичними даними, у Закарпатській області кількість віруючих людей вища, порівняно із середніми показниками по Україні, що, на нашу думку, позначилося на стабільнішому, ніж в інших регіонах, становищі сім'ї, оскільки на Закарпатті, по-перше, менша кількість розлучень, по-друге, більше багатодітних родин

Сучасний будинок.
с. Чорнотисів Виноградівського р-ну
Закарпатської обл.
Світлина О. Поріцької

(тут не йдеться про ромів, які часто не реєструють шлюби, хоча живуть багатодітними сім'ями; матері мають можливість отримувати допомогу від держави як матері-одиначки: це стосується бідного прошарку). За радянських часів, на відміну від жителів інших регіонів України, закарпатці мали тісніші контакти із закордонням, з одного боку, завдяки зв'язкам з родичами із Чехословаччини, Угорщини, Румунії (до складу яких у різний час входили частини Закарпаття до кінця Другої світової війни), а з другого, — завдяки доступу до каналів чеського, словацького, угорського телебачення (водночас значна частина населення краю володіла цими мовами, а також «швабською», принаймні на рівні розмовного мовлення), радіо, що формувало дещо відмінні від «класично»-радянських моделі побуту й поведінки в родині. Такий історико-культурний контекст не міг не позначитися на модусі життя закарпатської сім'ї.

Звісно, проблеми, з якими стикаються сільські мешканці Закарпаття, загалом характерні й для інших регіонів України (а це передусім різке зменшення кількості робочих місць як у сільському господарстві, так і на промислових підприємствах і, відповідно, збільшення безробіття, кількості заробітчан, поява дистантних сімей), однак слід відзначити, що, запозичуючи хороший досвід сусідів, у низовинних районах цього краю населення активно займається овочівництвом, квітникарством, продаючи свою продукцію як в Україні, так і за її межами. Безумовно, значна кількість селян виїздить на заробітки (переважно в Угорщину, Чехію, рідше — у Росію), проте є стійка тенденція до збільшення самозайнятості населення, коли люди дедалі частіше усвідомлюють, що їхній добробут найбільшою мірою залежить від них самих.

Під час поїздки до Виноградівського та Берегівського районів ми потрапили в села з переважно змішаним угорсько-українським населенням. Угорці є найчисленнішою з усіх національних меншин, і хоча нині їхня кількість на Закарпатті відносно невели-

Жіночий та чоловічий весільні строї.
с. Хижа Виноградівського р-ну
Закарпатської обл.
Шкільний музей.
Світлина О. Поріцької

ка (12,08 %), однак вони є дуже активними в політичному житті, зокрема в намаганні створити автономію, оскільки ще й мають у цьому питанні постійну підтримку з боку Угорщини. Будучи протягом понад 800 років титульною нацією (з'явилися тут наприкінці IX — на початку X ст.), угорці досі мають високий рівень самоідентифікації, яскраво виражене почуття національної гордості. Це підсилюється також політикою Угорської держави: відповідно до законодавства, кожен закарпатський угорець має паспорт закордонного угорця, який дозволяє йому безперешкодно їздити до сусідньої країни, легально працювати й заробляти там гроші (за умови, що час від часу він має повертатися на місце постійної реєстрації). Відповідно до освітніх програм, Угорщина допомагає закарпатським угорцям не тільки навчальною літературою, але й у суто життєвих справах: завдяки спів-

робітництву з різноманітними фондами, які співпрацюють з угорськими школами поза межами Угорщини, наші українські директори мають можливість залучати іноземні кошти (за умови функціонування угорських класів) для проведення ремонту, заміни, утеплення вікон тощо. Зазначимо, що асиміляція угорців у слов'янському середовищі була незначна (можливо, зумовлена мовним бар'єром, менше — віросповіданням): за даними останнього перепису населення, 95 % закарпатських угорців рідною вважають угорську мову, 3,4 % — українську, 1,6 % — російську.

Підсумовуючи враження від експедиційного відрядження, варто зауважити, що з етнографічного погляду Закарпаття є типовим європейським полікультурним прикордонним регіоном, де утворився своєрідний підтип української культури. Близькість і постійні контакти із закордонними сусідами, прагнення наслідувати як позитивні, так і, можливо, негативні зразки західної культури, слабка резистентність українців до іноетнічних впливів, самоусунення України від активної соціально-культурної та економічної політики й натомість активна політична позиція сусідів, зокрема Угорщини, спричиняють розмивання української ідентичності. Задля державної безпеки український уряд мусить проводити раціональ-

ну національну та освітню політику в зазначеному регіоні, не лише фінансово підтримувати населення Закарпатської області, але й віднаходити кошти для допомоги закордонним українцям, які, отримуючи фінансові підкріплення з-поза меж України, дедалі більше від неї віддаляються, ідентифікуючи себе з іншими етносами. Покращення економічної ситуації в регіоні дозволить зменшити масштаби такого явища, як заробітчання, що у свою чергу приведе до зміцнення сімей (кількість дистантних сімей зменшиться), а в етнічному відношенні додасть українцям упевненості у власних силах.

Демографічна ситуація в країні потребує підвищення народжуваності, отже, єдиним чинником, який тут може посприяти, є збереження сімейних цінностей і наявність можливості самозабезпечення без масового виїзду на заробітки. Таким чином, провідна роль у вирішенні зазначених проблем тут відводиться державі, яка має розробити цільову політику щодо зміцнення сімей шляхом підтримки малого бізнесу, збільшення кількості робочих місць завдяки залученню інвестицій і створенню нових чи відновленню старих підприємств із достойною заробітною платнею. Саме так можна вирішити проблему зайнятості населення й зупинити процеси деградації сім'ї, які є потенційною загрозою для стабільного існування Української Держави.